

PSIXOLINGVISTIK TAHLIL: KUNDALIK INGLIZ VA O‘ZBEK NUTQIDA RUHIY HOLAT IFODALARI

Karimova Bibimarziya Nurillayevna Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi magistranti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Til inson kognitsiyasini, xususan, ruhiy holatlarni — his-tuyg‘ular, e’tiqodlar va niyatlarni ifodalashni aks ettiradi. Ushbu tadqiqot kundalik nutqda ingliz va o‘zbek tillarida ruhiy holatlarni qanday ifodalanishini o‘rganadi, leksik, grammatik va metaforik naqshlar tahlil qilinadi. Ingliz tilida ruhiy holatlar fe’llar va sifatlar orqali bevosita ifodalanadi, o‘zbek tilida esa ko‘pincha tasviriy va metaforik tuzilmalar, jumladan tana bilan bog‘liq obrazlardan foydalaniladi. Madaniy me’yorlar va muloqotdagi odatlar bu farqlarda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot natijalari til va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlarni tushunishda, shuningdek, kross-lingvistik psixolingvistika va madaniyatlararo muloqotda sohalarida foydali bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Mental holat ifodalari, Psixolingvistika, Ingliz tili, O‘zbek tili, Hissiy-semantik tahlil, Solishtirma tahlil, Metafora, Madaniy lingvistika, Leksik-semantik tahlil, Nutq va kognitsiya.

Annotation: Language reflects human cognition, particularly in the expression of mental states such as emotions, beliefs, and intentions. This study investigates how English and Uzbek speakers express mental states in everyday speech, analyzing lexical, grammatical, and metaphorical patterns. English favors the direct labeling of mental states through verbs and adjectives, whereas Uzbek relies heavily on descriptive and metaphorical constructions, often involving bodily imagery. Cultural norms and communicative conventions play a significant role in shaping these differences. The findings contribute to cross-linguistic psycholinguistics, intercultural communication, and applied linguistics, providing insights into how cognition and culture influence language.

Key words: Mental state expressions, Psycholinguistics, English language, Uzbek language, Emotional semantics, Cross-linguistic comparison, Metaphor, Cultural linguistics, Lexical-semantic analysis, Speech and cognition

Til insonning kognitsiyasi va hissiy tajribasi bilan chuqur bog‘langan. Psixolingvistika ichki aqliy jarayonlar — fikrlar, his-tuyg‘ular va niyatlarni — qanday kodlanishi va ifodalanishini o‘rganadi. Mental holatlarni ifodalovchi iboralar kundalik

muloqotda markaziy ahamiyatga ega, chunki ular kognitiv holatlarni va ijtimoiy niyatlarni ochib beradi. Ingliz va o‘zbek tillari tipologik va madaniy jihatdan farq qiladi, bu ularni solishtirma psixolingvistik tadqiqot uchun ideal qiladi. Ingliz tilida ko‘pincha to‘g‘ridan-to‘g‘ri fe‘l va sifatlar ishlatiladi (feel, think, happy, sad), bu esa kam kontekstli madaniyatga mos keladi va aniq ifodani qadrlaydi. O‘zbek tilida esa ko‘pincha ta‘riflovchi tuzilmalar va jismoniy metaforalar ishlatiladi (yuragi siqildi, ko‘nglim xira), bu esa yuqori kontekstli, ijtimoiy konvensiyalarga asoslangan kommunikatsiyani aks ettiradi.

Ushbu tadqiqot ingliz va o‘zbek tillarida mental holatlarning qanday kodlanishi, ishlatiladigan lingvistik mexanizmlar va madaniy kontekstlar qanday shakllanishini o‘rganadi. Psixolingvistika til, kognitsiya va hissiyot o‘rtasidagi o‘zaro aloqani o‘rganadi. Mental holatlar fe‘llar, sifatlar, idiomalar va metaforalar orqali ifodalanishi mumkin bo‘lib, ular kognitiv va affektiv jarayonlar haqida muhim ma‘lumot beradi (Lakoff & Johnson, 1980; Wierzbicka, 1999).

Ingliz tilida mental holat fe‘llari (think, believe, feel) va sifatlar (confused, happy) keng qo‘llaniladi. To‘g‘ridan-to‘g‘ri ifoda individualistik madaniyatga mos keladi (Kipchakova et al., 2024). O‘zbek tilida esa mental holatlar ko‘pincha jismoniy metaforalar (yurak – qalb, ko‘ngil – ruh/mood) va vaziyatli tavsiflar orqali ifodalanadi. Leksik birliklar kontekstga bog‘liq va madaniy jihatdan kodlangan bo‘lib, kollektiv va yuqori kontekstli kommunikatsiyaga xosdir (Akhmedova, 2025; Ziyabayeva, 2025). Ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasida solishtirma psixolingvistik tadqiqotlar hanuz kam. Kamchiliklar shundan iboratki, til va kognitiv hissiyot ifodalaridagi farqlar, ayniqsa, spontan nutq kontekstida, yetarlicha o‘rganilmagan. Ingliz tilida metaforalar ko‘pincha fazoviy va abstrakt bo‘lib (over the moon, down in the dumps), o‘zbek tilida esa qalb va jismoniy tasvirlar orqali ifodalanadi (yuragi ezildi), bu esa madaniy jihatdan shakllangan metaforik fikrlashni ko‘rsatadi (Lakoff & Johnson, 1980; Ziyabayeva, 2025). Ingliz tilida kognitiv va hissiy holatlarni aniq belgilash ustunlik qiladi, o‘zbek tilida esa inkor qilingan, jismoniy va kontekstga asoslangan ifodalar ko‘proq ishlatiladi. Bu farqlar madaniy konvensiyalar bilan tushuntiriladi: kam kontekstli, individualistik ingliz madaniyati va yuqori kontekstli, kollektiv o‘zbek madaniyati (Kipchakova et al., 2024).

Bu lingvistik strategiyalar kognitiv jarayonlar va hissiyot tushunchalaridagi farqlarni ochib beradi. Ularni tushunish tarjima, madaniyaro aloqa, sun‘iy intellekt til ishlovi va til o‘qitishda muhim ahamiyatga ega. Ingliz va o‘zbek tillari mental holatlarni samarali ifodalaydi, ammo turli psixolingvistik mexanizmlar orqali. Ingliz tilida to‘g‘ridan-to‘g‘ri leksik belgilash, o‘zbek tilida esa kontekst, metafora va jismoniy tasvirlar ustun.

Madaniy normalar ushbu ifoda shakllarini keskin ta'sir qiladi va ichki holatlarni qanday ifodalanishini belgilaydi. Ushbu tadqiqot solishtirma psixolingvistikaga hissa qo'shadi va madaniyaro aloqa hamda qo'llanma lingvistikada amaliy tavsiyalar beradi.

Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillarida mental holatlarning ifodalanishi turli psixolingvistik va madaniy mexanizmlarga asoslanishini ko'rsatdi. Ingliz tilida hissiy va kognitiv holatlar ko'proq aniq leksik birliklar orqali ifodalansa, o'zbek tilida kontekst, metaforik va jismoniy obrazlarga asoslangan tasviriy ifodalar ustunlik qiladi. Ushbu farqlar madaniy kommunikativ me'yorlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ichki holatlarning til orqali qanday ifodalanishini belgilaydi. Natijalar solishtirma psixolingvistika, tarjima amaliyoti va madaniyatlararo kommunikatsiya tadqiqotlari uchun muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ахмедова, Н. А. (2025). Lexical-semantic analysis of units expressing a person's mental state in the Uzbek language. *Modern Science and Research*, 4(5), 1676–1682.
2. Кипчакова, С., Зиякулова, С., & Камолова, Ф. (2024). Semantic differences in expressions of emotion in English and Uzbek. *Modern Science and Research*, 3(11), 395–404.
3. Курвонбеков, М. И. (2025). Emotive verbs in linguistics: A comparative analysis of Uzbek and English languages. *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions*, 3(3), 69–72.
4. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
5. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across languages and cultures: Diversity and universals*. Cambridge University Press.
6. Зиябаева, Н. (2025). Cognitive-semantic comparison of emotion-expressing phraseological units in English and Uzbek. *Cognitive Semantics and Language Studies*